

Dürrî'nin Moton Şehrengizi*

İlyas YAZAR**

ÖZ

Şehrengizler, Klâsik Türk şiirinin yerli türlerinden birisidir. Yazıldıkları şehirlerle ilgili bilgilerin verildiği bu tür eserler edebiyatımızda XVI. yüzyıldan sonra görülmeye başlanmıştır. Türk edebiyatında şehrengizlerle ilgili bu güne kadar farklı zamanlarda değişik çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalar sonucu ortaya çıkan şehrengizler, yazıldıkları şehirlerin sosyal ve kültürel tarihleri içinde önemli eserler arasına girmiştir. Bu tür eserlerden birisi de bugüne kadar adından hiç söz edilmeyen Dürrî'nin XVII. yüzyılda yazmış olduğu iki şehrengizden birisi olan Moton Şehrengizi'dir. Moton, Yunanistan'ın Mora Yarımadası'nda yer alan Mesinya vilayetine bağlı 1300 nüfuslu tarihi şehirdir. Orta Çağ'da Venedik'lerin küçük fakat önemli bir deniz üssü olan şehir, 1500'de II. Bayezid tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Daha sonra ise Moton, Edirne Antlaşması ile bağımsızlığını kazanan Yunanistan'a bırakılmıştır. Dürrî'nin Moton Şehrengizi Moton'un XVII. yüzyıldaki sosyal ve kültürel tarihi açısından da önemli bir belge niteliği taşımaktadır. Makalemizde Moton Şehrengizi tanıtılarak bu şehrengize ait metin değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Gümülcinelî Dürrî, şehrengiz, Moton, Osmanlı şiiri, divan şiirinde türler.

ABSTRACT

A Form of Classical Turkish Poetry: the *Şehrengizes* and the *Durri's Şehrengiz* written in Moton, Morea

Şehrengiz is one of the local forms of classical Turkish poetry. This form of poetry have started to be seen after 16th century our literature, and they include information related to the cities they were written for. In Turkish literature, different studies have been carried out in different times about *Şehrengiz* until present and *Şehrengiz* that appeared after the-

* "Dürrî'nin Moton Şehrengizi", 15-16 Mayıs 2009 tarihleri arasında Adıyaman Üniversitesi tarafından düzenlenen Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu'nda sunulan bildiri ile bilim dünyasına tanıtılmıştır.

** Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı - İZMİR, e-posta: i.yazar@deu.edu.tr

se studies have entered among important works in the social and cultural histories of the cities they were written for. One of the works of this form is the Moton (Modon) *Şehrengiz* written by Dürri in the 17th century. This poem is one of the two *shehrengizes* written by Durri, which are not well known about until present. Moton is a historical city with 1300 population, located in the Mesinya province in the Morea Peninsula in Greece. This small city was an important naval base of the Venetians in the middle ages. The city was conquered by Sultan Bayezid II in 1500. Moton, then remained in Greece by the Edirne Treaty signed after the Greek Independence. The Durri's *Şehrengiz* of Moton is an important document for Moton's social and cultural history in the 17th century. This study will introduce the Moton *Şehrengiz* and analyze its text.

Key Words: *Şehrengiz*, classical Ottoman poetry, Moton *Şehrengiz*, the forms of Divan poetry.

Giriş

Osmanlı dönemi edebî ürünleri arasında divanlar, hamseler, münşe-atlar, tezkireler ve tarihler ilk akla gelen türlerdir. Bu dönem edebiyatını, bir bütün olarak anlayabilmek ve değerlendirebilmek için, bu türler dışında kalan eserleri de yakından tanımak ve bilmek gerekmektedir. Şehrengizlerin de bu türler arasında yer aldığı göz önüne alındığında *Dürri'nin Moton Şehrengizi*'nin önemi ortaya çıkmaktadır.

Sözlükte “şehir karıştıran” anlamına gelen *Şehrengiz*, Divan edebiyatında önemli yerli türlerden birinin adı olarak kullanılmagelmıştır. Bir şehrin güzellerini ve güzelliklerini anlatmak amacıyla yazılan manzum örnekler olan şehir-engizler, aynı zamanda şehir hayatının, çarşının ve sosyal yaşamın Divan şiirine yansıtıldığı bir tür olmuştur. Bu tür eserlerin başında şehirle ilgili çok genel bilgiler verilmiş ve övgüler düzülmüştür. Bazen bahar ve doğa betimlemeleri yapıldıktan sonra şehirdeki güzel oğlanların birkaç beyitte tanımlarına yer verildiği görülmektedir. Bu güzel oğlanlar güzellikleriyle şehri birbirine kattıklarından, yazılan eserlere “Şehrengiz” yani “Şehir Karıştıran” denildiği de bilinmektedir.

Türk Edebiyatında Şehrengizler isimli çalışmasında Ağâh Sırrı Levend, şâirlerin sanat kaygısına fazla kapılmadığı, duygularını olduğu gibi anlatmaya çalıştıkları için şehrengizlerde samimi göründüklerini; bu tür eserlerin toplumun hayatını, kendi çağının özelliklerini divanlardan daha canlı ve daha renkli aksettirdiğini ifade etmektedir.¹

1 Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Şehrengizlerde İstanbul*, İstanbul 1958, s.14.

İlk basit örneklerine Fars edebiyatında rastlanılmakla birlikte bir edebî tür olarak *şehrengiz* Türk edebiyatında doğup gelişmiştir. XVI. yüzyılda Piriştineli Mesîhî ve Zâtî'nin yazdığı *Edirne Şehrengizi* bu türün ilk örneklerinden sayılmaktadır.² Daha çok klâsik mesnevi biçiminde kaleme alınan bu eserlerde tevhid, münacaat, na't gibi Allah'ı, O'nun birliğini ve Hz. Muhammed'i anlatan bölümlere pek yer verilmemektedir. Şehrengizlerde sosyal yaşam, şehir hayatı ve şehrin güzellik unsurlarıyla ilgili değişik konular, farklı bakış açılarından yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar, Azîzî'nin İstanbul Şehrengizi'nde tasvir ettiği kadınlar hariç tutulursa, şehrengizlerde genellikle erkek güzellerinin tasvîr edildiğini ortaya koymaktadır.³

Kadın ve erkek güzellerin anlatıldığı şehrengizler dışında, şehrin gezilip görülecek yerlerini, güzelliklerini anlatan şehrengizler de bulunmaktadır. Lâmiî Çelebi'nin Bursa Şehrengizi ile makalemizin konusu olan *Dürrî'nin Gümülcine* ve *Moton Şehrengizleri* bu tür şehrengizlere örnek olmaktadır. Moton Şehrengizi'nde şehrin muhasarası ve buna bağlı gelişen durumlar konu edilmektedir.

Divan edebiyatında XVI. yüzyılın başında Piriştineli Mesîhi'den başlayarak XVIII. yüzyıla kadar devam eden şehrengiz yazma geleneği içinde pek çok örnek verilmiştir. Ağâh Sırrı, konuyla ilgili çalışmasında 45 şâire ait yazılmış şehrengizler hakkında bilgi vermiştir.⁴ Gerek bu çalışmada yer verilen şâirler içinde, gerek daha sonra yapılan çalışmalarda Dürrî'ye ait olan *şehrengizler* hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu açıdan Dürrî'nin *Moton şehrengizi*'nin ilk defa bu makale ile tanıtılıyor olması da bu çalışmanın önemini artırmaktadır.⁵

Dürrî, XVII. yüzyılda yaşamış Gümülcineli divan şâirlerimizdendir. Divan sahibidir. Divan'ının yurt içi ve yurt dışı katalog taramaları sonucunda tespit edilebilen tek yazma nüshası İstanbul Âtîf Efendi Kütüphanesi No: 2072'de kayıtlı bulunmaktadır.⁶ Kütüphanede bulunan Dürrî Divanı'nın katalog fişinde yazmanın 51 varaktan oluştuğu, ta'lik hatla yazıldığı, 200x145 (150x85) mm. ölçülerinde olduğu ve H.1135 (M.1722/1723) tarihinde istin-

2 Mustafa İsen, "Türler", *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara 2002, s.258.

3 Ağâh Sırrı Levend, *a.g.e.*, s.13-14.

4 Ağâh Sırrı Levend, *a.g.e.*, s.141-142.

5 Şairin Gümülcine Şehrengizi de makale olarak yayımlanmıştır. (Bkz.: Yazar, İlyas. "Dürrî'nin Şehrengizinden Gümülcine'ye Bakış", *Journal of Turkish Studies,-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, www.turkishstudies.net, Volume 2/2, Spring 2007, p. 770-789.

6 Kütüphanede kaydı Divan'ın başında 2072 olarak verilmişken sonunda 2071 şeklinde kaydedilmiştir. Kütüphanede yaptığımız araştırmada 2071 kayıt numarasında farklı bir eserin kaydının bulunduğu görülmüş ve Dürrî Divanı'nın demirbaş kaydının 2072 olduğu anlaşılmıştır.

sah edildiğine dair mâlumat bulunmakta ve Divan'ın Erzurumlu Ahmed Dürrî Efendi'ye ait olduğu belirtilmektedir.

Yazmanın ilk varağının üst köşesi zamanla yıprandığı için kopmuş 1a varağında "Divan-ı Dürrî" kaydı, kütüphâne mührünün bulunması yanında 1b varağın ilk satırında Dîvân'ın, Erzurumlu Ahmed Dürrî'ye ait olmayıp Gümülcineli Dürrî'ye ait olduğu "...ı Dürrî el-Gümülcinevî" ibaresinden ve ek-sik kısımdaki yarım kalan ibarenin tamamlanmasıyla da 1b varağında ilk sa-tırın "Divan-ı Dürrî el-Gümülcinevî" şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan Ankara Milli Kütüphane Mikrofilm Arşivi'nde de söz konusu yazma A-3952 numarada "Gümülcineli Dürrî Divanı" ismiyle kayıtlı bulunmaktadır. Sadettin Nüzhet de mezkûr kütüphanedeki nüshanın 2072 numara ile Gümülcineli Dürrî'ye ait olduğunu belirtmektedir.⁷

Divan'da 8 kasîde, 141 gazel, 12 tarih, iki şehrengiz ve 2 mesnevi bulun-maktadır. Der-kenarlara yazılan manzumeler de dikkate alındığında verilen rakamların değişkenlik göstereceği muhakkaktır. Şâirin biyografisi ve diva-nı ile ilgili çalışmalarımız devam ettiğinden bu makalede Moton için yazıl-mış olan şehrengiz üzerinde durulacaktır. Dürrî'nin Moton şehrengiziyle il-gili bölüme geçmeden önce Moton ile ilgili kısa bir hatırlatma yapmakta ya-rar bulunmaktadır.

Moton

Moton, Mudon ve Metune, Methone gibi isimlerle de anılan, 1300 nüfuslu küçük bir liman kenti olup, günümüzde Yunanistan'ın Mora Yarımadası'nda yer alan Mesinya vilayetine bağlıdır.⁸ Moton küçük bir şehir olmanın yanında Orta Çağ'da Venediklilerin önemli bir deniz üssü konumundaydı. 10 Ağus-tos 1500 tarihinde Sultan II. Bayezid komutasındaki Osmanlı ordusu dört aylık bir kuşatmanın sonunda şehri Osmanlı topraklarına katmıştır. Şehrin Osmanlı hâkimiyetinde geçen üç asırlık idaresi, 14 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Anlaşması ile bağımsızlığını kazanan Yunanistan'a bırakılmıştır. Si-noplu Safâyî'nin on bin beyitlik *Feth-i İnebahtı ve Moton* mesnevisi de Kemal Reis'in 1499'da İnebahtı ve 1500'deki Moton fethini ihtiva etmektedir.⁹

Ahmed Rıdvan da İskendernâmesinin Osmanlı tarihine ait "Nusretnâme-i Osman" bölümünde Sultan II. Bayezid'in Moton seferiyle ilgili olarak şu bil-gileri kaydetmektedir: "...padişah, askerini topladı, İnebahtı Kalesi'ni aldı ve

7 Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, C.III, s.1188, İstanbul, Tarihsiz.

8 Moton şehri ve kalesi ile ilgili fotoğraflar makalenin sonuna eklenmiştir. (Bkz. Ek-1)

9 A.Atilla Şentürk, *Mesnevilerin Doğuşu ve Türk Edebiyatındaki Gelişmesi*, <http://ekitap.kultur.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFF7BA884A184682F13268F856B8965D8A> (E.T.08.05.2009); Safâî, *Fetihnâme-i İnebahtı ve Mudon*, Topkapı Sarayı Kütüpha-nesi, No: 176-1271.

tahtına döndü. Moton'u almayı düşündü. Bunun üzerine yine asker topladı. Gemiler yaptırdı. Gemilere yüz bin asker koydu ve deniz yolundan gönderdi. Padişah Moton'a vardı, orayı da aldı..." Şair burada, kendisinin de savaşa katıldığını, yedi arkadaşıyla kaleye çıkıp, düşmanla dövüştüğünü, sonunda kale burcuna bayrak diktiğini; fakat kendini çekemeyenlerin, Rıdvan'ın kaleye izinsiz girdiğini söyledikleri için, padişahın bağışından yararlanamadığını bildirir.¹⁰ Osmanlı tarihi sahasıyla ilgili çalışmalarıyla bilinen Uzunçarşılı da Mudon (Moton)'un üç hafta muhasara edildiğini ve bu muhasara sonunda 9/10 Ağustos 1500 tarihinde Osmanlıların eline geçtiğini ifade etmektedir.¹¹

Moton ile ilgili bu hatırlatmaları yaptıktan sonra *Gümülcineli Dürrî'nin Moton Şehrengizi*'ne baktığımızda şehrengizin ne zaman ve kim için yazıldığına dair açık bir bilginin Divan'da yer almadığı görülmektedir. Ancak Divan'da yer alan tarih manzumeleri başta olmak üzere, bazı şiirlerde düşülen tarihler değerlendirildiğinde şehrengizin M.1635-1642 (H.1045-1052) yılları arasında yazıldığı anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile Divanda Şehrengiz'in yer aldığı bölüm öncesinde kayıtlı olan yedi tarih manzumesinde sistematik biçimde hicri 1031-1049 (M.1620-1640) arasındaki tarihlerin kaydedilmiş olması, şehrengizden sonraki bazı manzumelerde ise hicri 1052-1053 (M.1642-1644) tarihlerinin yazılı oluşu, şehrengizin H.1050-1051 (M.1640-42) tarihleri arasında yazılmış olabileceği tezini güçlendirmektedir.

Şehrengiz, "Şehr-i Moton'a İrsâl Olunan Şehr-engizdür" başlığı ile Dürrî Divanı'nın 49b, 50a ve 50b varaklarında yer almaktadır. Şehrengizin tamamı 39 beyitten oluşmaktadır.¹² Bu beyitlerden 35'i metin yapısı içinde, 4'ü ise

10 İsmail Ünver, "Ahmed Rıdvan'ın İskender-nâmesindeki Osmanlı Tarihi Bölümü", *Ankara Üniv. DTCF Türkoloji Dergisi*, Yıl. 1979, C.8, s.349.

11 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, Ankara 1983, s.218-219.

12 Dürrî'den bahseden kaynaklarda şehrengizin 1642 tarihinde yazıldığı ve 186 beyitten oluştuğu belirtilmektedir. Ancak konuyla ilgili yaptığımız araştırmalar şehrengizin yazılma tarihi ve beyit sayısı konusunda verilen bilgilerin doğruluğunu teyit etmemektedir. Âtîf Efendi Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunan Dürrî Divanı dikkatle incelendiğinde yazmanın 45a varlığında "Gümülcine Yaylakı Ahâlisine Dürrî Efendinin İrsâl Eyledüğü Şehrengizdür" başlığıyla Gümülcine şehrengizi başlamakta ve 47a'da tamamlanmaktadır. Şehrengiz başlığı altındaki bu metnin tamamı 66 beyitten ibarettir. Yine 47a'da Dürrî, şehrengizden farklı bir vezin kullanarak "Der Medh-i Yaylak-ı Gümülcine" başlığı altında 72 beyitlik bir kaside yazmıştır. 49b'de tamamlanan bu kasidede şâir, Gümülcine yaylasının otları, ağaçları, taşları gibi çeşitli özelliklerini ara başlıklarla açıklamaktadır. Gerek Şehrengizin gerekse bu kasidenin ne zaman yazıldığına dair Divan'da somut bir tarih kaydı bulunmamaktadır. Dürrî'den bahseden kaynaklarda değinilmeyen diğer bir husus da Divan'da yer alan ikinci bir şehrengizdir. Gümülcine ile ilgili kasidenin ardından, Divanın 49b-50b varakları arasında kayıtlı "Şehr-i Moton'a İrsâl Olunan Şehrengizdür" başlığı altında Dürrî, XVI. yüzyılın başında Osmanlı topraklarına katılan Mora yarımadasındaki Moton (İtalyanca: Modon, Grekçe: Methoni) şehrine ait bir şehrengiz daha yazmıştır. 39 beyitten oluşan bu şehrengizin H.1052 (M. 1642) tarihinden önce yazıldığı

der-kenârda kayıtlı bulunmaktadır.¹³ Mesnevî nazım biçimiyle yazılan şehrengîz aruzun *mef â lü / me fâ î lü / me fâ î lü / fe û lün* vezniyle (Hezec Bahri) yazılmıştır. Şehrengize ait metnin tamamı makalenin sonuna eklenmiştir.

Dürrî şehrengize;

Var şehir-i Motona yüri ey bād-ı şitābān

Ƙıl cāme-i hāk-i rübānı çāk-i girībān (49b/1)

beyiyle başlamakta ve Moton şehrinin muhasarasıyla ilgili olarak düşüncelerini ortaya koymaktadır. Moton kalesinin düşürülmesi, fethedilmesi, düşman askerlerinin elinden alınması “Ƙıl cāme-i hāk-i rübānı çāk-i girībān” sözleriyle belirtilmektedir.

Moton’un fethinin pek kolay olmadığı, dört aylık bir muhasaradan sonra kalenin düştüğü yukarıda da ifade edilmişti. Dürrî de aynı durumu dile getirirken Moton şehrinin içinde gazilerin çokluğuna dikkat çekmekte ve onların hikâyelerine göndermelerde bulunmaktadır. Moton seferine katılan gazilerin özelliklerini anlatmaktan büyük bir haz duyan şair;

Pürdür içi gāzīyle ol şehir-i cenābuñ

Vaşf eyleyeyin diñle biraz hazzide cānuñ (49b/2)

ifadeleriyle duygularını ortaya koymaktadır.

Osmanlı donanmasının namı, gücü ve etkisi şehrengizde açık olarak dile getirilirken, bu donanmada görev alan askerlerin, azmi, cesareti ve kahramanlıkları da şairi heyecanlandırmaktadır. Gazilerin derya üzerinde cenge gidişi ve onların sefere çıkışıyla düşman saflarındaki korku ve panik havası şairin gururla sunduğu tablolar arasında yer almaktadır:

Gāzīleri deryā yüzine cenge gidince

Kāfir yaķasın yırtı liķāsın işitince

Kāfir yaķasında yaķalarlar niç kāfir

Hiç ol kıyılarda kıyılamaz kıyar anlar

ğ 51a’daki tarih manzumesinden anlaşılmaktadır. Yazmanın diğer varaklarında olduğu gibi bu üç manzumenin yer aldığı 45a-51a varakları arasındaki bölümlerin der-kenarlarına tarihler, gazeller gibi çeşitli manzumeler yazıldığı görülmektedir. Dürrî’nin Gümülcine Şehrengizi ile ilgili olarak kaynaklarda yer alan 186 beyit olduğu ve H.1052 tarihinde yazıldığı bilgisi gerçeği yansıtmamaktadır. Yukarıda açıklanan üç farklı manzumenin toplam beyit sayısı 186’dır. Bu beyitlerin tamamının Gümülcine Şehrengizine ait olduğunu ileri sürmek diğer iki manzumenin farklılığını değerlendirmemek anlamına gelmektedir. (Bkz.: *Dīvân-ı Dürrî*, İstanbul Âtîf Efendi Kütüphanesi, Yz.No: 2072, vr.45a-51a; “Dürrî”, TDEA, C.2, Dergah yayınları, İstanbul 1977, s. 401; M.Cumbur, “Dürrî”, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, C.3, AKM yayınları, Ankara 2003, s.226; İlyas Yazar, a.g.m.)

13 Dürrî’nin Gümülcine Şehrengizi ile ilgili makalemizde Moton Şehrengizinin H.1052 tarihinde yazıldığını ve 48 beyitten oluştuğunu belirtmiştik. Ancak Moton şehrengiziyle ilgili çalışmalarımızda divanın 51a varağında yer alan 13 beyitlik metnin Moton şehrengizine ait olmadığı, ayrı bir tarih manzumesi olduğudur.

Hav f'eyleyüp ayva kıparır ya kızıl elma
Maltanuñ urur her biri ayağma balta (50a 3-5)

Dürri, kendisiyle Moton şehri ve bu şehri fetheden gaziler arasında sabâ rüzgarını elçi yaparak selamını göndermekte, gazilere dualar etmekte, övgü ve saygıyla onları hatırlamayı bir görev saymaktadır:

Ey bād-ı şabâ hâşlı ol şehre inince
Ol kân-ı ğazānuñ içine doğrı girince
Ġāzīlerine benden anuñ eyle du'âlar
Her birine ta'zīm ile kıt nice senâlar

Ağalarına 'ışk-ı firāvānuñ 'arz it
Yārāna selām-ı dil-i nālānuñ 'arz it (50a 7-9)

Şair, Moton gazasına katılanları ta'zim ile yâd ettikten sonra onların yiğitliklerini, kahramanlıklarını ve kâfirlere karşı tavırlarını da dile getirmekte ve bu gazaya katılanlara sevgi ve selamlarını iletmek isteyenlerin duygularını da “Bizden de selām eyle deyu söyliyeler hep” (B.10b) sözleriyle tercüman olmaktadır.

Dürri'nin Moton şehrengizinin giriş kısmındaki beyitlerde Moton gazası, bu gazaya katılan gaziler ve onların durumları çeşitli yönleriyle ele alındıktan sonra metnin 18.beytinden sonra “Hâce Hasan” namıyla bilinen, tanınan ve hatırı sayılan Hasan Hoca ve oğlundan söz edilmektedir.

Hasan Hoca'dan bahsedilen beyitlerden anlaşıldığı kadarıyla Hoca, halk tarafından sevilip sayılan, çevresindekiler tarafından itibar gören bir kişiliğe sahiptir. İşlerindeki dürüstlüğü ve güvenilen kişiliği yanında aynı zamanda salih ve dindar yönü de onun itibar görmesinde ve değer verilmesinde en önemli meziyetlerini oluşturmaktadır. Şair, Hasan Hoca'nın özelliklerinden söz açtığı beyitlerde bu durumu “İfâce Hāsanuñ hātrı vardır” (B.31a), “Ol şālilü u dindār” (B.32b) gibi ifadelerle belirtmektedir.

Şairin Hasan hocadan bahsetmesinin sebebi baba ile oğlun mukayesesinden kaynaklanmaktadır. Hasan Hoca'nın doğru, dürüst, güvenilir ve saygı duyulan kişiliğine karşın oğlunun babasından tamamen farklı bir mizaç ve kişiliğe sahip olduğu gerçeğidir. Dürri şehrengizde;

İfâce Hāsanuñ oğlu yalanuñ tulumudur
Bir doğrıca söz söylemek anuñ ölümidür

Doğrı sözi yoğ cümlesi mānend-i gümāndur
'Ömri ğarāz u kızb ü fitenle güzērāndur (50b 18-19)

beyitlerinde Hasan Hoca'nın oğlunun yalancı kişiliğine dikkat çekmektedir. Doğru söylemeyen, bütün hayatı yalan, fitne ve fesat işlerle geçen Hasan Hoca'nın oğlu şairin ifadesiyle “yalanın tulumudur.”

Hasan Hoca'nın oğlunu “Ġāyetle müdemmağ keşine beñzer ol oğlan” (B.29a)

ifadesi ile ahmak ve budala bir oğlana benzeten şair, onun yalanlarıyla, fitne ve fesat saçan işleriyle şehri katıp karıştıran bir şeytan olduğunu ileri sürerek bu özellikleriyle onun "İfâce İhasana beñzememiş zerre kadar bu" (B.32a) sözlerinde olduğu gibi babasının kılına benzemediğini ileri sürmektedir. Her evladın dünyada babasına benzemeyeceği, ama benzerse bunun o devir için çok nâdirattan bir durum olduğu da yine;

Her oğul atâsına ta beñzer mi cihânda

Beñzerse eger nâdir olur rûz-ı zamanda (50b 33)

ifadeleriyle açıklanmaktadır. Nuh peygamberin oğlunun da babasına isyan içinde oluşu bu olay ekseninde hatırlatılmaktadır.

Şehrengizin son kısımlarında şair, Hasan Hoca'nın oğlu gibi olanlara bir uyarıda bulunmayı ihmal etmez ve onun gibi olanların toplum içinde sürekli hakir görüleceğini, horlanacağını:

İfâce İhasan oğlı gibi kılmaz şüretüñ hiç

Âlemdе görünmez tükürükden şıfatuñ hiç (50b 37)

beytiyle dile getirmiştir.

Dürri Moton gazasıyla ilgili ileri geri konuşanları, bu fethi ve fethe katılan gazileri küçümseyenleri onlara yapılmış büyük bir kötülük olarak değerlendiren bu durumdakilere dünya ve ahirette iyilik, rahat ve huzur bulmama- ları için beddua etmekten geri kalmaz:

Her kim ki gâzanuñ der ise haqqına kemlik

Dünyâda ve fuqbâda o hiç bulmaya eylik (50b 38)

Şehrengiz kadılarına ve gazilere garaz edenlerin, kin ve nefret duyguları için- de olanların iki cihanda rezil ve rüsva olmaları niyazıyla sona ermektedir:

Kađıya vü gâziye garâz ideni Mevlâ

Âmin diyelüm iki cihânda ide rüsvâ (50b 39)

Sonuç

Milâdi 1500'de Osmanlı topraklarına dâhil edilen Moton şehrinin XVII. yüzyıldaki konumuna ayna tutulan Şehrengizde Dürri, şehrin fethiyle ilgili çeşitli yönleri ve bu fetihden sonra ortaya atılan bir takım söylentilerle ilgili görüşlerini dile getirmektedir.

Moton muhasarasının fetihden bir asır sonra bile edebî metinlerde yer alması, bu şehrin önemini ve stratejik konumunu hâlâ muhafaza ettiğini de ortaya koymaktadır.

Şehrengiz, bölgenin siyasî, kültürel ve edebî değerini yansıtan çalışmalara ışık tutması açısından edebî ve tarihî değere sahip bulunmaktadır.

Moton Şehrengizi (Transkripsiyonlu Metin):

- 49b Şehr-i Moton'a İrsâl Olunan Şehr-engîzdür
meş'û lû / me-fâ'î lû / me-fâ'î lû / fe-û lûn
 / / /
- 1 Var şehr-i Motona yûri ey bâd-ı şitâbân
 Kıl câme-i hâk-i rûbânî çâk-i girîbân
- 2 Pürdür içi gâzîyle ol şehr-i cenâbuñ
 Vaşf eyleyeyîn diñle biraz hazzide cânuñ
- 50a 3 Gâzîleri deryâ yüzine cenge gidince
 Kâfir yaqasın yırtı lîkâsım işitince
- 4 Kâfir yaqasında yaqalarlar niçe kâfir
 Hiç ol kıyılarda kıyılamaz kıyar anlar
- 5 İlavf eyleyüp ayva kıparır ya kıztıl elma
 Maltanuñ urur her biri ayağına balta
- 6 İfalkı aei kuvvetliler olmakla ser-â-pâ
 Her lahzâ o şehrüñ öper ayağıni deryâ
- 7 Ey bâd-ı şabâ hâşlı ol şehre inince
 Ol kân-ı gâzânuñ içine doğrı girince
- 8 Gâzîlerine benden anuñ eyle du'âlar
 Her birine ta'zîm ile kıl nice senâlar
- 9 Ağalarına işk-ı firâvânımı 'arz it
 Yârâna selâm-ı dil-i nâlânımı 'arz it
- 10 Me'mûl olan oldur ki kabûl eyleyeler hep
 Bizden de selâm eyle deyu söyleyeler hep
- 11 İfâırlarım her birinüñ şormaz ele al
 Şoñra di ki deñklik sözümi eyle meger kâl
- 12 Kâfir didi mü'minlere bir kes dese hâlid
 Münkir olcağ ol kişi ol bulmasa şahid
- 13 Annâ ki yemîn eyleyüp ol kes dese şahâ
 Vallâh bu söz hâıurıma gelmedi aşlâ
- 14 Ta'zîr-i şedîd anâ olur vâeib ü elzem
 İfağkâ ki budur kavı-i eşağ mezheb-i a'zam
- 15 Kezzâba revâdur ki kôtekten eşer olsun
 Yüzi gözi sünbülден anuñ bes beter olsun
- 16 Gömgök ola sünbül gibi yüzi gözi ya'ni
 İlavf eyleye kızb eylemiye bir sözi ya'ni
- 17 Kezzâba vire hâzret-i Allâh belâsın
 Bir derde anı uğrada bulmaya devâsın

- 50b 18 H'âce Hasanuñ oğlı yalanuñ tulumıdur
Bir dođrica söz söylemek anuñ ölümidür
- 19 Doğrı sözi yok cümlesi mánend-i gümándur
‘Ömri ğaraž u kizb ü fitenle güzerándur
- 20 Āķil olan ol yāda sözi diñlese hāšā
Bengi ola ya mest ola ya cāhil-i rüsvā
- 21 Hāšā ki ğuzāta diyecek söz ola ol söz
Bu sözi diyen şahşa revā mı diyeler yüz
- 22 Ben hod-ğuzāt niçe ihsānımı gördüm
Her birisinüñ luğl-ı fīrāvānımı gördüm
- 23 ‘Ālim bilür ‘ālemde hemān ğadr-i ğazāti
Hıtr olmayan ādem ne bilür āb-ı ğayāti
- 24 Ğadr-i zerini zerger olan a’lā bilür ey dil
Kimyāyı şanur bilmıyen ādem görücek gül
- 25 H'âce Hasanuñ ođlı ki meşhūr-ı zamandur
Kizb ile selāhet ile mezkūr-ı cihāndur
- 26 Gör şahşımı kim niçe şekm-ĥāre-keşīdür
Her demde anuñ kizb ü fiten cümle işīdür
- 27 Kem nesneye yeltendi hele tazelığinde
Şımdıden anuñ kizb ü ‘araž pırlığinde
- 28 Eyvel emir anı görücek yer tuya beñzer
Kizb ile derūmı doludur kem şuya beñzer
- 29 Ğāyetle müdemmağ keşine beñzer ol oğlan
Pek kendini görmış ğiderek olur o şeytān
- 30 Lā ğavı ü ta’āvıünd ile ammā koy ulur ol
Mü’mınleri azdırmağa ašlā bulunmaz yol
- 31 H'âce Hasanuñ ğātırı vardur gele ey bād
Vāşf-ı veledin itme dirāz olımyana şād
- 32 H'âce Hasana beñzememiş zerre ğadar bu
Ol şālilü u dındār ‘araž ile bu ‘acīb hū
- 33 Her oğıl atāsına ta beñzer mi cihānda
Beñzerse eger nādır olur rüz-ı zamanda
- 34 Gör ğazret-i Nūĥa veledi eyledi ‘ısyān
Ğarğ eyledi deryāya anı ğazret-i Raĥmān
- 35 Lā ‘āşamī ğulını göre Rabb cihānuñ
Peyğanber iken oğlımı ğarğ eyledi anuñ
- 50b Derkenar
- 36 Ey bād-ı şabā ğazret-i Allāhı severseñ
İşmarladığım söze kuşūr itme iderseñ

- 37 H'âce Hasan oğlu gibi kılmaz şüretüñ hiç
Âlemde görünmez tükürükden şıfatuñ hiç
- 38 Her kim ki ğazânuñ der ise haqqına kemlik
Dünyâda ve 'uqbâda o hiç bulmaya eylik
- 39 Kâdiya vü ğâziye ğarâz ideni Mevlâ
Âmin diyelüm iki cihânda ide rüsvâ

Moton Şehrengizi (Dürfî Divanı 49b-51a):

Kaynaklar

- Cunbur, Müjgan (2003), "Dürrî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, C.3, AKM yay, Ankara, s.226.
- "Dürrî", *TDEA*, C.2, Dergah yay., İstanbul 1977, s. 401.
- Dürrî, *Dîvân*, Âtîf Efendi Kütüphanesi, No: 2072, İstanbul.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet (Tarihsiz), *Türk Şairleri*, C.III, s.1188, İstanbul.
- İsen, Mustafa (2002), "Türler", *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara.
- Levend, Agah Sırrı (1958), *Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Şehrengizlerde İstanbul*, İstanbul.
- Safâî, *Fetihnâme-i İnebahtı ve Mudon*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, No: 176-1271, İstanbul.
- Şentürk, A. Atilla (2009), Mesnevilerin Doğuşu ve Türk Edebiyatındaki Gelişmesi, <http://ekitap.kultur.gov.tr/Genel/dg.ashx?BELGEANAH=238885&DIL=1&DOSYAISIM=mesnevilereditorsunusu.pdf> (E.T.08.05.2009);
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1983), *Osmanlı Tarihi II*, Ankara, s.218-219.
- Ünver, İsmail (1979), "Ahmed Rıdvan'ın İskender-nâmesindeki Osmanlı Tarihi Bölümü", *Ankara Üniversitesi DTCF Türkoloji Dergisi*, Yıl. 1979, C.8, s.349.
- Yazar, İlyas (2007), "Dürrî'nin Şehrengizinden Gümölcine'ye Bakış", *Journal of Turkish Studies*, Volume 2/2, Spring 2007, p. 770-789.

EKLER

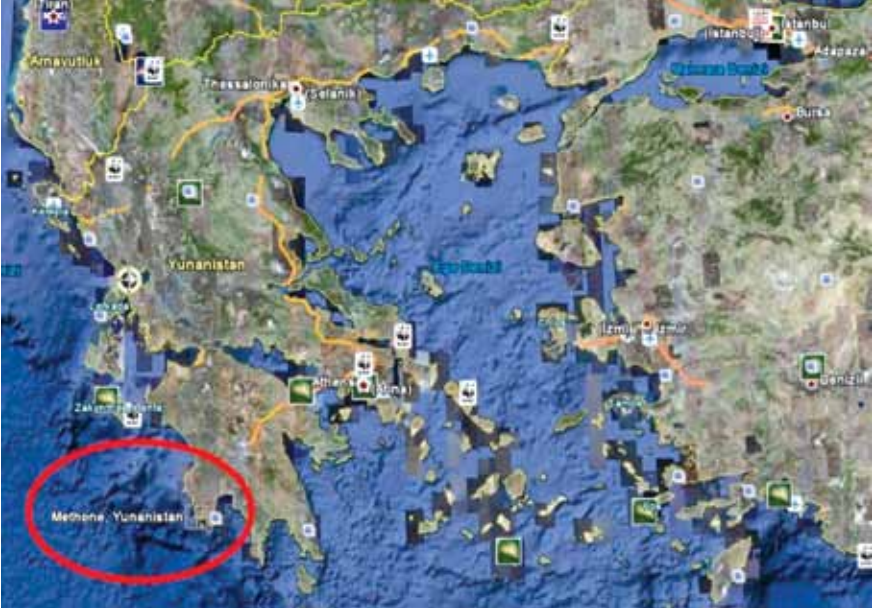
EK-1: Moton Şehri'nin Konumu ve Genel Görünümüyle İlgili Resimler: Fotoğraflar <http://www.panoramio.com> sitesinden alınmıştır. (E.T. 23.04.2009)

Moton Kalesi

Moton şehrinin genel görünümü

Moton şehrinin uydu fotoğraf

Moton'u çevreleyen surlar

Moton'u çevreleyen surlar

Erdem

190

55
2009

İlyas YAZAR

Moton'u çevreleyen surlar

Moton Kalesi